

La repressió de la
dona al
Franquisme

Judith Vázquez Pitarch
Institut Pla d'en Boet
Tutora: Ana Saorín

Agraïments

La realització d'aquest treball ha estat gràcies principalment a la meva tutora Ana Saorín per dirigir-me el meu treball i ajudant-me a la recerca d'informació durant tot el temps de realització.

Per una altra banda agrair a la Comissió de la Memòria Històrica de la Gent Gran de Mataró en especial a la tècnica de gent gran de Mataró Carla Mulet, i les dues dones entrevistades Angels Amat i Jeanina Paretila que m'han donat una visió del meu treball molt més propera.

Per últim donar les gràcies a totes aquelles persones que m'han fet costat i m'han donat suport en tot el meu recorregut del meu treball de recerca, i alguns fins i tot col·laborant en ell.

Las mujeres nunca descubren nada; les falta el talento creador, reservado por Dios para inteligencias varoniles.

(Pilar Primo de Rivera, Febrero de 1942)

Treball dedicat a totes aquelles dones que un dia van haver de callar quan en el seu interior tenien grans coses a dir.

Índex

Introducció	pàg 2
1. Les dones en l'Espanya contemporània.....	pàg 3
-1.1 Perfecte casada i àngel de la llar. Les limitacions de la condició femenina..	pàg 6
-1.2 Previsora i treballadora: la missió de la dona.....	pàg 9
-1.3 La dona i el treball.....	pàg 11
- 1.4 La dona durant la República.....	pàg 12
-1.5 La supervivència en temps de guerra: noves delimitacions dels àmbits públics i privats.....	pàg 14
-1.6 El paper de la dona en la supervivència i la resistència civil.....	pàg 14
2. La dona al franquisme.....	pàg 17
-2.1 La secció femenina.....	pàg 19
-2.2 L'educació:.....	pàg 24
-2.2.1 Escoles privades.....	pàg 24
-2.2.2 Escoles públiques.....	pàg 26
-2.3 La religió.....	pàg 28
-2.4 L'àmbit laboral.....	pàg 31
-2.5 L'àmbit familiar: el patriarcat.....	pàg 33
-2.6 Canvis socioeconòmics	pàg 35
3.Conclusió.....	pàg 38
4.Annexes.....	pàg 39
5. Entrevistes.....	pàg 42
6. Bibliografia.....	pàg 49

Introducció

Aquest treball pretén fer una mirada enrere en diversos aspectes de la història de la dona. L'objectiu fonamental és oferir informació de la dona durant el franquisme en l'àmbit social, econòmic i polític.

Vull intentar entendre el passat de la dona, centrar-me en un petit període d'aquesta llarga història. Un període de la seva vida que altres van marcar amb normes desiguals, una discriminació política, educativa i laboral que fan característic aquesta etapa.

Sempre m'ha cridat l'atenció i m'ha conmogut les desigualtats que hi ha encara al s. XXI envers la dona, i la curiositat és que moltes es van marcar més en el període franquista.

Per això, el meu treball està dividit en dos temes principals, el de la dona durant l'Espanya contemporània i el de la dona al franquisme, per així poder comparar com va ser l'evolució de la dona durant aquells anys, tant a nivell social com al món laboral.

Per fer el treball he utilitzat molts fragments de llibres, des de diàlegs fins a documents, perquè et permeten entendre com era la situació de la dona en aquella època. Els llibres et fan una descripció de com era discriminada la dona i, fins i tot, hi ha fragments que t'arriben a esgarrifar de pensar com de difícil seria per una dona actual viure en aquella situació. Una altra font d'informació que he utilitzat han estat les entrevistes, realitzades Angels Amat i Jeannine Paretilla, testimonis directes de la repressió franquista

He escollit aquest treball perquè crec que puc aprendre moltes coses sobre la dona que no conec, ja que tothom sap que la dona va ser discriminada, però poca gent sap fins a quin punt ho va ser.

1. Les dones en l'Espanya contemporània.

La població femenina en el segle XIX tenia serioses restriccions en l'entorn cultural, econòmic i social, a causa a la superioritat masculina, a la divisió masculina del treball i la limitació de les activitats femenines en l'entorn de la llar.

La desintegració de l'Antic Règim i de la monarquia absoluta va donar pas a la consolidació d'un nou sistema constitucional liberal a partir del 1833. L'enfrontament entre els interessos de l'antiga noblesa i la feble burgesia comercial i industrial va obstaculitzar el progrés econòmic i industrial. L'estat liberal era fràgil i els dirigents conservadors tenien molta força, això va tenir com a resultat que al llarg del segle XIX s'enfortís el caràcter conservador a Espanya. Des del punt de vista de les dones es van reforçar els costums i valors tradicionals.

El creixement econòmic a Espanya era molt diferent segons la regió, per això els moviments de dones eren diferents; en un lloc es van donar més que en un altre, ja que l'emergència de moviments de dones estava lligada al desenvolupament social i polític de les diferents regions.

La forta lluita pel poder entre conservadors i els liberals progressistes al llarg del segle XIX va dificultar l'adopció de polítiques per a posar remei a la desigualtat política femenina. Aquest segle es va caracteritzar pels salts de la revolució liberal, la lluita per a la modernització de l'Estat i la consolidació del liberalisme progressista.

Els governs democràtics liberals no eren partidaris de les demandes femenines. Com que no hi havia dones dedicades a la política, les reformes en aquest terreny van portar a alguns polítics notables a inaugurar un debat públic sobre l'anomenada "qüestió femenina". Francesc Pi i Margall era un destacat demòcrata i republicà federalista que al juny de 1873 va ser elegit President de la República Federal. Era un fervent defensor de la renovació ètica i cultural d'Espanya i des d'aquesta perspectiva subratllava l'autoritat civilitzadora de la

dona en el si de la família. A la dona se li va posar un qualificatiu de mare educadora amb la important funció de civilitzar a la societat espanyola. Però Pi i Margall, influït per Proudhón¹ igual que molts altres polítics progressistes del moment, rebutjava el dret al treball remunerat i a l'emancipació política de les dones. Afirmava que les que treballessin a les fàbriques no podrien atendre adequadament els seus deures domèstics ni complir amb l'obligació d'educar els seus fills. Admetia, a més, que el programa polític dels republicans federals al·ludia molt poc a les dones, excepte per excloure-les del treball subterrani a les mines o impedir el seu accés a tallers i fàbriques. Encara que va reconèixer que era necessari promoure algunes reformes que afavorissin l'emancipació femenina, no les va integrar en el seu programa polític.

Alguna veu sense importància com Rafael María de Llaura sostenia que la llei no havia d'estar condicionada pel gènere i que la modernització progressista de la societat espanyola passava per posar remei a la situació d'inferioritat legal de la dona. Però la veu de Llaura es va perdre. Ni tan sols els polítics més progressistes es van preocupar d'introduir el dret al sufragi femení en els programes polítics del segle XIX.

Un punt a favor de la dona en aquella època, és que es van beneficiar sobretot en els progressos realitzats en l'educació. La seva ajuda va ser gràcies als krausistas progressistes² que van proposar una educació racionalista que renovés els models educatius i que inclogués l'educació femenina. Però tot això ho van fer amb un objectiu molt evident, que era el perfeccionament de la dona i una certa ampliació dels seus coneixements culturals per poder desenvolupar-se millor en l'àmbit de tutora moral i proveïdora de la llar com a esposa i mare,

¹ Pierre-Joseph Proudhon, filósofo político y revolucionario francés, y, junto con Bakunin y Kropotkin uno de los padres del pensamiento anarquista y de su primera tendencia económica, el mutualismo.

² Sistema filosòfic ideat per l'alemany Friedrich Krause a principis del segle XIX. Es funda en una conciliació entre el teisme i el panteisme, segons la qual Déu, sense ser el món ni estar fora d'ell, el conté en si i d'ell transcendeix.

ja que abans d'aquesta "evolució" la seva educació estava basada en el punt d'agulla, la devoció, les maneres i la conducta social.

Un important krausista, Fernando de Castro, en una de les conferències, va deixar molt clar el propòsit del seu canvi en l'educació de la dona, va dir el següent: "És, en efecte, la dona ajuda de l'home educant als seus fills i portant com casolana i diligent el govern interior de casa seva; ho és, consolant el seu marit i assistint en la seva vellesa i malalties, i ho és, així mateix, prestant amb les seves virtuts, amb la seva gràcia i la seva bellesa, estímuls poderosos pel seu pensament i la seva obra, ja que l'inspira i encoratja el seu entusiasme en la difícil i escabrosa camí de la vida ". L'educació femenina era l'objectiu triat per aconseguir una influència civilitzadora en la societat i per promoure el nou model de gènere de dona educada i culta com la millor manera d'aconseguir un govern de la casa i una domesticitat eficaç.

La inestabilitat política, el conflicte social i la guerra civil durant els sis anys del Sexenni Democràtic (1868-1874) portà finalment a la restauració de la monarquia i de la dinastia borbònica en la figura de Alfons XII, fill de la reina Isabel, que va ser proclamat rei d'Espanya el 1875. La Restauració borbònica (1875-1931) va representar una nova etapa del desenvolupament polític espanyol que, a la llarga, havia de limitar els progressos en el camp de les dones.

La Restauració va reforçar la ideologia conservadora en relació amb les dones i es va perpetuar a través d'una sèrie de restriccions legals que delimitava clarament el seu rol social. Aquestes tindrien conseqüències duradores ja que la base d'aquesta legislació es va mantenir pràcticament intacta fins l'arribada d'un nou període republicà, liberal i democràtic el 1931: la segona República. En aquells dies els canvis polítics i estructurals que van començar a produir-se en els anys trenta van accelerar el ritme del canvi social en el conjunt del país i també a la situació específica de les dones.

1.1 Perfecte casada i àngel de la llar. Les limitacions de la condició femenina.

A finals de segle XIX principis del XX la dona era vista com un prototip de "perfecta casada" ja que la seva prioritat era la cura de la llar i la família. Acord al model "àngel de la llar", les dones havien de ser modestes i submises i dedicar-se amorosament als seus fills, marits o pares, però també havien de exercir eficaçment la seva funció de governantes de la casa.

“El bienestar de la familia depende de la mujer...Ella, cual hada protectora, vigila a un tiempo en obsequio del orden, de la salud de los hijos, del contento del marido y de la prosperidad que es consecuencia de la razonable economía. La mujer es el gobierno de la casa, es el elemento primordial a cuya influencia se reparan pérdidas y quebrantos, se conserva la adquirida fortuna, se inculcan ideas de moralidad, se traza a cada individuo sus deberes y todo esto no con la expresión de la fuerza, sino con el hermoso prestigio del amor, pues la mujer del hogar domina sobre todas las almas.”³

Es pot veure la complexa llista d'obligacions que s'atribuïa a les dones i que anaven des del govern de l'economia domèstica a l'elevació del to moral de la família.

Tot i la vàlua del paper de la dona, les actituds de la "Perfecta casada" eren contradictòries, ja que col·locaven a la dona en una posició clarament inferior a la dels homes tot i el reconeixement del seu valor en l'àmbit domèstic. La societat de l'època estava representada amb un ordre de definició masculina. Els trets característics eren la jerarquització social, la supremacia de l'home i la subordinació de la dona.

“Desde su inteligencia a su estatura, todo en ella es inferior y contrario a los hombres. Todo en ella va de fuera a dentro. Todo es concentrado, receptivo y

³ Fullet publicat el 1889 a la col·lecció "Biblioteca para Señoritas".

pasajero; en un hombre todo es activo y expansivo...En sí misma, la mujer no es como el hombre, un ser completo; es solo el instrumento de la reproducción, la destinada a perpetuar la especie; mientras que el hombre es el encargado de hacerla progresar, el generador de inteligencia, a la vez creador y demiurgo del mundo social. Así es que todo tiende hacia la no igualdad entre sexos y la no equivalencia; de modo que las mujeres, inferiores a los hombres, deben ser su complemento en las funciones sociales.”⁴

Aquest article d'uns dels diaris més importants, demostra que el pensament masculí de l'època de finals de segle XIX i principis del XX afirmava públicament la inferioritat femenina.

A principis del segle XX les afirmacions respecte a la inferioritat femenina van ser reemplaçades per altres més subtils que les defensaven d'una condició igual però complementària. Sovint les dones que estaven interessades a millorar la seva sort seguien sent conservadores en el seu rol social femení i acceptaven la supremacia masculina en un sistema clarament patriarcal. Aquest va ser el cas de Dolors Monserdà, ella va lluitar amb la promoció activa de la dona en l'educació, el treball i la cultura. No obstant això també en declaracions públiques recolzava la idea de la supremacia moral masculina i la submissió de la dona a l'home.

Els prototips de gènere que prevalien en les primeres dècades del segle XX presentaven encara una profunda diferenciació entre els sexes. Així, es deia que la raó, la lògica, la reflexió, la capacitat analítica i intel·lectual i la creativitat eren prerrogatives de l'home, mentre que la sentimentalitat, l'afectivitat, la sensibilitat, la dolçor, la intuïció, la passivitat eren característiques exclusives de la dona. Això va fer que el model de dona que s'havia de dedicar a l'home i a la família, fóra reforçat.

⁴ Article de La Vanguardia 1889.

Moltes dones espanyoles van desenvolupar arguments per fer-se valer com una cosa més que no només per dedicar-se a l'home i la família, però a causa del control de gènere de la societat conservadora, era difícil conscienciar els col·lectius de dones.

Van haver molts avenços polítics però tot i així la dona va seguir subordinada fins a la constitució democràtica de la Segona República del 1931, que va introduir el principi d'igualtat política entre els sexes.

El codi civil del 1889 reflectia en molts articles la inferioritat femenina, per exemple en l'article 57, 58, 60

Art. 57.

El marido debe proteger a la mujer, y ésta obedecer al marido.

Art. 58.

La mujer está obligada a seguir a su marido donde quiera que fije su residencia. Los Tribunales, sin embargo, podrán con justa causa eximirla de esta obligación cuando el marido traslade su residencia a ultramar o a país extranjero.

Art. 60.

El marido es el representante de su mujer. Ésta no puede, sin su licencia, comparecer en juicio por sí o por medio de Procurador.

1.2 Previsora i treballadora: la missió de la dona.

El lent avanç en el terreny de l'educació escolar i cultural de la dona va ser un factor molt important que va fer més forta la discriminació de gènere. A la dona se li va començar a donar una educació, però sempre va ser una formació apropiada al seu rol tradicional d'esposa i mare.

A poc a poc es va anar acceptant la transformació de la “perfecta casada ideal” a una dona instruïda i el més important era que va ser reivindicada per les pròpies dones.

5

Un document que va tenir molta influència en l'educació del moment va ser “El libro de oro de la educación de las niñas” és una obra que va ser publicada per primera vegada al 1850, reescrivint-se varies vegades en dècades posteriors.

A Espanya les deficiències del sistema escolar i el fracàs de la reforma i les iniciatives educatives renovadores va produir en la població una taxa d'analfabetisme molt elevada. Les dones sempre tenien una taxa més alta que els homes. Al 1860 el 86% de la població femenina era analfabeta en contrast amb el 55,57% dels analfabets masculins. Aquesta taxa va anant disminuint amb els anys però l'analfabetisme era un factor significatiu que reforçava les limitacions sobre les oportunitats culturals i laborals de les dones.

La divisió sexual del treball augmentava encara més els obstacles que tenien les dones adultes davant l'educació, ja que aquestes treballaven en treballs

⁵ Revista Para la mujer (que defensava el punt de vista de l'educació femenina com a força civilitzadora).

assalariat i a més elles eren les úniques que s'ocupaven del treball domèstic. Molts grups reconeixien que la obreres mancaven de facilitats per educar-se, però cap grup li va dedicar cap esforç educatiu. Ni tan sols les agrupacions femenines socialistes van incorporar plans educatius específics als seus programes.

A finals de l'any 1920 la participació femenina en els centres culturals obrers va créixer, però al mateix temps les dones estaven cada vegada més descontentes amb el tractament sexista que les deparava. No només els conservadors tradicionals tenien actituds sexistes, sinó que també els revolucionaris polítics s'oposaven de forma extrema a l'educació femenina.

Periódico anarquista *Solidaridad obrera*, Lucía Sánchez Saornil. Denunciava el comportament sexista dels seus companys anarquistes. En el següent text podem veure un exemple del rebuig que patien les dones en la cultura i la educació per part dels barons.

“Varias veces había tenido ocasión de dialogar con un compañero que parecía bastante sensato y siempre le había oído encarecer la necesidad que se hacía sentir en nuestro movimiento del concurso de la mujer. Un día, que se daba una Conferencia en el Centro, le pregunté:- Y tu compañera, ¿por qué no ha venido a oír la conferencia?- La respuesta me dejó helada:- Mi compañera tiene bastante que hacer con cuidarme a mí y a mis hijos-. Otro día fue en los pasillos de la Audiencia. Me hallaba en compañía de una camarada que ostentaba un cargo representativo. Salía de una de las salas una abogada, tal vez defensora de la causa de algún proletario. Mi acompañante la miró de soslayo y murmuró mientras esbozaba una sonrisa rencorosa:- A fregar las mandaba yo a éstas.”

En aquest text es comprova com el rol masculí dominava en tota la societat, fins i tot, entre els sectors més progressistes.

Les reformes que va fer la Segona República en els anys trenta van millorar considerablement per la creació d'escoles elementals i l'eliminació de l'analfabetisme infantil. Algunes de les seves reformes que van millorar van ser aquestes: Es va adoptar un model d'escola mixta, laica, obligatòria i gratuïta que assegurés el dret a l'educació a tothom. També es van fer construccions d'escoles (projecte de construir unes 10.000) i dotació de mestres. La formació permanent del professorat, en els valors de l'"Escola Nova" i el pressupost d'educació va pujar un 50%. Per difondre la cultura es van promoure campanyes com les de les Missions Pedagògiques.

1.3 La dona i el treball:

La Revolució Industrial del segle XIX va comportar importants canvis socials en la condició de les dones que, tanmateix, no van tenir conseqüències en l'àmbit juridicopolític fins a la formació de la Segona República (1931).

Les dones van tenir un important pes en la indústria tèxtil des del començament mateix. Ja al 1856, les dones constituïen el 40% de la població obrera de Barcelona. També tenien una important presència en el servei domèstic. A més, moltes dones casades i amb fills treballaven a casa fent treballs per a les fàbriques i cobraven a tant la peça (sistema domiciliari). Les dones assalariades compartien amb els homes unes condicions laborals molt dures, però, a més, cobraven sous més baixos i se situaven majoritàriament en els col·lectius laborals considerats inferiors. La primera reglamentació del treball femení i infantil no es va aprovar fins al 1901. Per contra, les dones de classe mitjana i alta no treballaven fora de casa. Des del punt de vista legal, la dona era considerada inferior a l'home, al qual devia obediència. El 1900, el 80 % de la població femenina de la província de Barcelona era analfabeta.

Ja durant el primer terç del segle XX les dones van eixamplar els seus camps d'activitat en àmbits com el comerç, l'educació, la sanitat i, en general, els serveis. Algunes van poder accedir als estudis universitaris; així, el curs 1927-1928 n'hi havia 229 de matriculades a la Universitat de Barcelona. També es

van constituir entitats femenines, com l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular per a la Dona (1909).

En conclusió, les característiques més importants del món laboral de les dones eren: poques sortides professionals, rebien salaris més baixos que els homes i es concentraven en feines no especialitzades en sectors més retribuïts.

1.4 Dona durant la República.

Les eleccions municipals del 12 d'abril del 1931 van donar la victòria a les forces republicanes i aquest triomf va adquirir un caràcter de plebiscit contra la monarquia. Davant aquesta situació, el rei Alfons XIII va renunciar la corona, va abandonar Espanya i el 14 d'abril es va proclamar la

República. Malgrat el nou règim era vist amb recança per les elits socials i econòmiques, en Espanya va ser rebut amb entusiasme per les classes mitjanes i populars. Per a una gran part de la població la República apareixia com una oportunitat per impulsar la modernització i la democratització de l'Estat.

En abril de 1931 s'inicia una nova etapa, amb una decidida voluntat de reformar estructuralment Espanya, per a semblar-se a les democràcies parlamentàries europees. Per a les dones també es va obrir un horitzó nou amb la possibilitat de posar en pràctica les seves aspiracions principals : La concessió del dret al vot i els acords sobre el drets familiars. En esta època, es produeix la liberalització de la dona que acaba, en part, amb el passiu i discriminat paper del qual era víctima i que estava instaurat per la monarquia i l'església, que la considerava només com una esposa obedient i una mare exemplar. Depenia del seu marit per fer valdre els seus drets bàsics, vivia anul·lada i relegada a la més profunda ignorància i era limitada l'educació que rebia a l'escola des de la més curta edat. Realitzava única i exclusivament feines de la llar. La seva

missió natural era reproduir l'espècie i la seva incorporació al món laboral estava plena de dificultats. Les dones casades necessitaven el permís del marit per treballar i era ell qui disposava del seu sou. No tenien pensió de viduïtat.

Les reformes que es van donar per les dones d'aquella època van ser:

- Regulació de l'accés de les dones a càrrecs públics
- Dret a votar i a ser elegibles com a Diputades
- Millora dels drets en la família i el matrimoni: legalització del matrimoni civil, supressió del delictes d'adulteri només aplicable a les dones, divorci per acord mutu
- Regulació del treball femení i la protecció de la maternitat: eliminació de clàusules d'acomiadament per matrimoni o maternitat, equiparació salarial amb els homes
- Educació: escoles mixtes i escoles nocturnes per a dones treballadores
Catalunya: dispensació d'anticonceptius, despenalització de l'avort i abolició de la prostitució

La República, però, va néixer en circumstàncies difícils. En l'àmbit internacional, el món havia de plantar cara a la greu crisi econòmica que va desencadenar el crac borsari del 1929. A més, el feixisme havia començat a implantar-se a Europa i posava en perill els sistemes democràtics.

La manca de tradició veritablement democràtica, la conflictivitat social, la lentitud de les reformes i l'oposició dels grups conservadors van comportar una certa inestabilitat política al llarg de tot el període.

1.5 La supervivència en temps de guerra: noves delimitacions dels àmbits públics i privats:

La fam, el racionament, les cues inacabables, l'escassetat dels aliments, les deficiències sanitàries i higièniques, la falta de vivendes i de combustible, els bombardejos constants i l'evacuació de milers de refugiats constituïen les experiències quotidianes de la població civil en la rereguarda. Les dones representaven aquesta lluita per a la supervivència, ja que la seva responsabilitat fonamental era protegir i mantenir a les seves famílies. Encara que la guerra havia fet un desordre social en alguns rols de gènere, la seva prioritat seguia sent les obligacions familiars.

La guerra va deixar moltes dones viudes i això va provocar que les dones s'obrissin nous camins agafant les iniciatives i superant limitacions tradicionals. Les dones van jugar un paper decisiu en la resistència civil al feixisme. El seu nou paper com a proveïdora de la comunitat qüestionava la tradicional restricció de la seva activitat a casa. La millora sociocultural de la seva condició i la possibilitat de cultivar un potencial que fins aquell moment havia tingut poques oportunitats de desenvolupar, va generar una nova consciència del seu valor i capacitat.

1.6 El paper de la dona en la supervivència i la resistència civil:

L'augment de la visibilitat de la dona a la guerra civil va començar als tres mesos d'estar activa la guerra amb treball social cuidant malalts, i fent el canvi d'aliments (trueque).. va obtenir una importància en aquell moment que mai havia tingut la dona. En el món laboral van fer un canvi molt fort, hi havia nova mà d'obra, realitzaven feines que sempre havien realitzat els homes com: conducció d'ambulàncies..

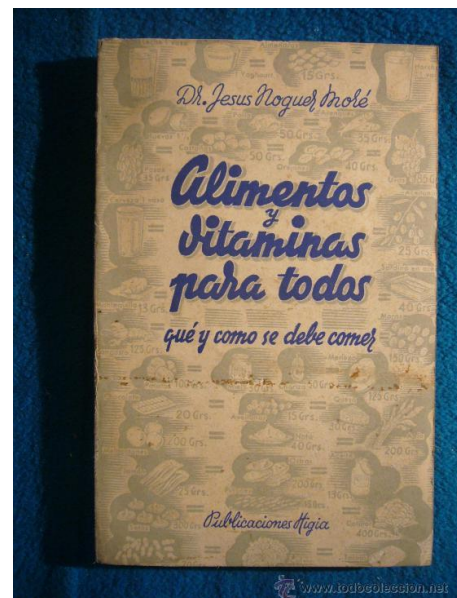
La dona es va convertir en un signe de dedicació als demés. Elles sempre havien dedicat tota la seva vida a la seva família i casa, llavors en el moment de guerra que ha d'ajudar a la població ho fa d'aquesta manera, dedicant tots el seus coneixements d'una forma col·lectiva.

L'escassetat d'aliments va provocar un dur racionament que es va anar implantant en tota l'Espanya Republicana. Per obtenir segons quins aliments com ous, llet, peix i carn es necessitava recepta mèdica, amb el temps també es va racionar el pa (150g per persona i no sempre es podia obtenir).

Escala mòbil d'ingestió mínima de calories en temps de racionament i restriccions de Jesús Noguer-Moré:

- Sedentaris amb activitat moderada 2000-2300 calories
- Treballadors de la rereguarda amb treball normal 2500-2800 calories
- Treballadors amb un treball intens o soldats en campanya 3000-3200 calories

Les dones que seguien al càrrec de la seva família patien molt per poder aconseguir els aliments, fins que va arribar un punt que van optar pel mercat negre i el "trueque". Agafaven trens per anar als camps i els pobles de les afores... Fabricaven sabó, sabates, roba.. que després intercanviaven per menjar.

Aquí tenim el testimoni d'una dona que vivia en una petita localitat de Granollers, deia:

"Mi vida en esta época era buscar comida... Iba a Falset a buscar aceite, a Mora d'Ebre, a Monzón (Aragón), a Cambrils... A veces nos requisaban la comida. En Barcelona y Tarragona nos pillaron unos bombardeos muy grandes... De hecho, el racionamiento no nos daba para más, y no teníamos otra salida que buscar comida. Éramos muchas las mujeres que hacíamos esto."

2. La dona al franquisme.

La dona Espanyola durant la República s'havia inclòs en tots els programes i hi havia principi d'igualtat jurídica. La dona havia aconseguit un grau d'independència econòmica, legal i sexual més gran que mai, donant-li almenys l'oportunitat de seguir lluitant per ella. La postguerra va suposar per a la dona un gran retrocés per a la seva formació i posterior independència, destruint tota esperança d'emancipació i igualtat jurídica en un futur pròxim. Cal pensar en aquella època des del context històric tant polític, econòmic i cultural. L'època franquista va suposar per a la dona un retrocés, havia de tornar a assemblar-se, sorprenentment, a la dona de la vella Espanya.

Finalitzada la Guerra Civil, va començar a fonamentar les bases institucionals. El 1939 van ser decretats els Estatuts de falange, el partit únic que va servir de plataforma política del franquisme, tres anys després es va crear el Consell Nacional de Falange, òrgan de representació de les famílies del règim.

Es va mantenir la vigència de la legislació laboral anterior a la República i es va projectar una nova legislació per protegir la família "El Fur del Treball" (9 de març de 1938) L'Estat especialment prohibirà el treball nocturn de les dones, regularà el treball a domicili i alliberarà la dona casada del taller i de la fàbrica.

El nou Estat no només es va preocupar d'alliberar la dona de l'esclavitud de la fàbrica, també es va preocupar d'"alliberar" la dona educada d'un treball prestigiós i lucratiu, i en els anys quaranta se li van tancar els següents llocs : advocat de l'Estat, agent de canvi i borsa, metge del Cos Facultatiu de presons. Tècnic de duanes, inspector tècnic de Treball, fiscal, jutge, magistrat, i també va ser exclosa de les oposicions al Cos Diplomàtic, Cos de Registradors de la Propietat i Cos de Notaris. Els estudis acadèmics que donaven més oportunitats eren els de Magisteri.

Ordre Ministerial de l'1 de maig de 1939, va prohibir el sistema pedagògic de coeducació a les escoles primàries. Una ordre del 4 de setembre de 1936 va suprimir la coeducació a les escoles primàries. El Decret del 23 de setembre de

1936 la va suprimir en els instituts de grau superior. En els llocs que només hi hagués un institut les nenes assistirien a classe als matins i els nens a la tarda, o viceversa.

La pàtria potestat prohibia a les dones menors de vint anys abandonar la llar sense permís dels seus pares si no és per casar-se.

Franco va derogar el matrimoni civil, el divorci, els batejos, la coeducació i altres lleis vigents a la República van quedar invalidades.

Fins al 1967 estava prohibit a Espanya per llei que les dones poguessin ser jutges i la primera dona que va entrar a la judicatura a Espanya va ser al 1977.

L'exigència de l'autorització marital per a l'exercici dels drets laborals es manté vigent fins a la Llei de Relacions Laborals de 1976, de manera que fins aquesta data és necessària l'autorització marital en els actes jurídics o econòmics.

Cartel que reivindica el papel de las mujeres en la España nacional

2.1 La secció femenina:

La Secció Femenina va ser constituïda el 1934 com la branca femenina del partit polític Falange Espanyola i es va dissoldre el 1977, després de la mort del general Franco i la consegüent liquidació del seu règim. Va ser dirigida des de la seva constitució fins a la seva liquidació per Pilar Primo de Rivera i Sáenz de Heredia, germana de José Antonio, el fundador de Falange.

6

El 1936 comptava amb una afiliació de 80.000 dones. La Secció Femenina va ser un òrgan adoctrinador al servei del poder establert del franquisme que va servir de suport al bàndol nacional i a les actuacions derivades de la guerra, es va desenvolupar en diversos camps: l'adoctrinament polític de les dones en l'ideari de la falange. Un dels objectius prioritaris era l'enfortiment de la estructura familiar. A tot això va contribuir l'Acció Catòlica.

La propaganda política i el control de l'activitat educativa i cultural, juntament amb la submissió a certes ideologies va ser expandida en múltiples canals, per forçar el seu acatament. Es va imposar una estricta censura de premsa, es va prohibir tota manifestació de diversitat cultural i lingüística de l'estat i es perseguí qualsevol tipus de dissidència política, religiosa o ideològica. Una de les característiques dels feixismes és relegar la dona a un paper suplementari en relació amb l'home. Les tasques de la llar i les domèstiques en general van ocupar la majoria de les activitats de la Secció Femenina de Falange. Excepte durant la guerra, en què es van decidir a fer tasques auxiliars sanitàries i prestar altres ajudes als fronts en la lluita.

Discurs de José Antonio dedicat a la dona: "No som feministes. No entenem que la manera de respectar a les dones consisteixi en sostreure al seu magnífic

⁶ Imatge de Pilar Primo de Rivera.

destí i lliurar-la a funcions virils. A mi sempre m'ha donat tristesa veure la dona en exercicis d'home, tota s'afanya i desquiciada en una rivalitat amb els Homes, entre la morbosa complaença dels competidors masculins, i que porta totes les de perdre. "

Durant la Segona República la Secció femenina realitzava tasques de suport als militants masculins del partit, visitant els presos i les seves famílies i servint d'enllaç entre aquests i el carrer. Durant la Guerra Civil prestaven suport a les famílies dels caiguts feixistes en la contesa. La líder de la Secció Femenina, Pilar Primo de Rivera, va deixar bastant clar que el compromís actiu de la dona en la vida pública cessaria quan acabés la guerra. La tasca de la dona, segons ella, era d'ajuda, no de directora, perquè aquesta només correspon als homes. El més valuós que podia fer la dona en el futur era tornar al si de la família. El seu objectiu prioritari era el de difondre el model de la dona mare.

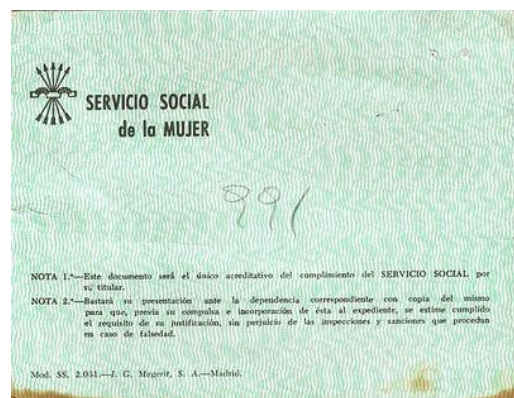
A partir de la victòria franquista, el "cabdill" encomana a la Secció Femenina la tasca de formar totes les dones d'Espanya. En aquest moment, la Secció Femenina passa a formar part de l'aparell de l'Estat com a integrant del Moviment i de la seva política de feminització, consistent en l'exaltació dels papers que, tradicionalment, compleixen les dones: el domèstic, de manera primordial, i la maternitat.

El model de dona que formula la Secció Femenina entronca, també, amb la tradició catòlica més conservadora. Al costat de la maternitat s'exalta la feminitat, entesa com fragilitat, submissió i esperit de sacrifici. Amb això desapareix la capacitat intel·lectual, creativa i crítica de la dona, convertida en una ombra de l'home.

El medi rural és l'espai més idoni per desenvolupar el model de dona sacrificada i obedient, i allà es situen les Granges Escoles que pretenen ajudar a les dones a muntar petites indústries domèstiques i, més tard, les Càtedres Ambulants.

Als anys 50, el declivi de Falange a l'Estat obliga a la Secció Femenina a burocratitzar les seves tasques, emparada per l'aparell estatal, i alhora incrementa la seva tasca formativa en tres fronts: la formació nacional-sindicalista, la formació religiosa i la preparació de les dones per a la llar.

Tot això es fa en primer lloc, a través d'activitats de formació obligatòria, com el Servei Social per les dones solteres de 17 a 35 anys. En segon lloc, es realitza mitjançant el control de l'educació en els seus tres nivells: a la primària les mestres han de ser totes de la Secció Femenina i assistir als seus cursets. En el segon ensenyament existeix, des de 1941, l'assignatura de Llar, destinada a preparar les joves per al seu paper de mares i esposes, en aquest nivell educatiu ja la Universitat existeix, a més, l'assignatura de Formació de l'Esperit Nacional.

Com a resultat de l'aplicació d'aquest model de dona, esposa i mare, les dones, fins i tot les del règim, quedaven allunyades dels centres de poder i decisió de l'Estat. La Secció Femenina, convertida en una institució de l'Estat perdura, amb diferents modificacions, fins a la democràcia.

LA MUJER IDEAL DE PILAR PRIMO DE RIVERA.

- *“Gracias a Falange, las mujeres van a ser más limpias, los niños más sanos, los pueblos más alegres y las casas más claras”.*
- *“Todos los días deberíamos de dar gracias a Dios por habernos privado a la mayoría de las mujeres del don de la palabra, porque si lo tuviéramos, quién sabe si caeríamos en la vanidad de exhibirlo en las plazas”.*
- *“Las mujeres nunca descubren nada; les falta el talento creador reservado por Dios para inteligencias varoniles”.*
- *“La vida de toda mujer, a pesar de cuanto ella quiera simular -o disimular- no es más que un eterno deseo de encontrar a quien someterse”.*

Model de dona espanyola de veritat, objectiu de les falangistes de Lleida expressat al I Congrés de Falange a Lleida celebrat al 1953:

“... la meta de la Sección Femenina es alcanzar ese tipo de mujer española que tanta gloria ha dado a nuestra Patria en el curso de la Historia. Mujer profundamente religiosa, profundamente patriota y profundamente hogareña, que lejos de inmiscuirse en las tareas políticas del hombre, sepa comprenderle y secundarle con su calor y asistencia”

Sección Femenina, Enciclopedia elemental, 1957.

- ¿ *Qué misión fundamental tiene ahora la Sección Femenina?*
- *La de formar a todas sus afiliadas dentro de la moral falangista.*
- *¿Qué quiere decir eso?*
- *Darles un modo de ser que las haga capaces de servir con eficacia los destinos de la Patria.*
- Pues eso de servir a la Patria,¿no es cosa sólo de hombres?*
- *De hombres y de mujeres, sólo que de distinta manera.*
- ¿ *Cómo sirven los hombres?*
- *Con las ideas, el valor, las conquistas y llevando la dirección de la Política.*
- ¿ *Y las mujeres?*
- *Preparándose para fundar familias donde se formen las nuevas generaciones.*

En aquest fragment es demostra com l'objectiu principal era servir a la pàtria i la manera de servir a la pàtria de les dones era tenint fills. La dona casada havia d'estar a casa sense treballar i tenint cura dels fills.

L'any 1966 tot continuava igual. Pilar Primo de Rivera en el discurs pronunciat al XXIII Consell Nacional de S.F. (Sección Femenina) celebrat a Girona deia el següent:

“... Hoy una de las teorías modernas, es que la mujer, para completarse, debe trabajar. Esto, referido a las solteras o casadas y viudas sin hijos o con hijos mayores, está bien. Pero referido a la casada con hijos menores, como tantas cosas fuera del eje de la verdad y la autenticidad, es una aberración. La mujer, casada o no, lo que debe es cultivarse; pero una mujer culta, casada con hijos pequeños, tiene en su casa un mundo completo de educación, sanidad, problemas psicológicos, domésticos, etc., donde desarrollar sus facultades sin necesidad de ocuparse además durante por lo menos cuatro horas al día, como profesora, como dependienta o como taquillera del “Metro”.

Fins al 1970 no es permet a la dona casada seguir treballant després de contraure matrimoni.

2.2 L'educació:

Se li concedia menys importància a la formació de la filla que a la del fill i tot perquè es pensava que el seu destí era casar-se. A les nenes, se les permetia accedir a l'educació, però sota paràmetres i models diferents i hi havia una gran diferència d'aprenentatge entre sexes, es deia, en general, el nen a estudiar i la nena a cosir.

Era exclusiu de les dones el domini de les tres ciències: culinàries, confecció i costura i economia domèstica. Això va ser una de les majors causes d'analfabetisme, per la dificultat de rebre una educació igualitària, i a més d'una menor escolarització.

Les generacions de dones d'aquella època no podien demostrar la seva vàlua. A la seva formació se li solia posar una infinitat de traves, sobretot per treballar en equip amb els homes. Li era negada la possibilitat de la seva realització personal, excepte la d'esdevenir una perfecta "domèstica" i assumir aquests treballs com a propis al fet d'haver nascut dona.

2.2.1 Escoles privades:

Entorn l'any 1945, acabada la Segona Guerra Mundial, a les cases més o menys de classe social burgeses es va viure uns dies d'alegres emocions.

Les nenes d'aquestes seran educades en col·legis de monges, mentre que les altres "les pobres" les filles dels vençuts, seran educades en escoles nacionals. En els col·legis de monges s'acollirà a un cert nombre de nenes pobres, més com "criaditas" que com alumnes. Franco obligava a tots aquests col·legis a tenir un

10% d'alumnat gratuït. Aquest alumnat, segons col·legis, era situat o bé en les últimes files o bé en edificis diferents, a més de portar uniformes o pitets també diferents als de pagament. L'uniforma representava per a les nenes un estatus social, la demostració de riquesa, de pa blanc, d'arròs i sucre. Això garantia una educació estricta, severa i disciplinada.

En aquest moment l'església recupera tota la seva influència. La manipulació mental està perfectament estructurada i més del setanta per cent de les nenes de l'època voldran ser, quan siguin grans, mares superiores. Les mares superiores tindran com a tasca fer que les alumnes mai puguin caure en el parany del dubte, de les indecisions, de les contradiccions. Sobretot que no es facin aquesta pregunta: "Qui és Déu?".

Cal dir que moltes dones havien respost a "la crida de la vocació" perquè ningú els va fer una altra crida més atractiva. En general, a les llars d'aquelles dones la seva destinació ja estava decidit per unes cruels regles socials. Moltes de les que decidien passar la resta de la seva vida en un convent era perquè tenien una visió de la vida que les esperava pessimista, ja que era rutina i estar submissa a un home, en canvi, entrar a un convent significava una certa llibertat d'elecció . El fet de sentir-se escollides per Déu significava la primera trobada amb si mateixes com a persones. Alliberades de càrregues familiars, alliberades de l'obligació social de ser esposes i mares, eren unes "addictes a la virginitat" per simple rebuig als homes, trobaven en la religió el seu propi camí.

Sessions a part, suaus "toqueteos", càstigs agradables formaran tot un conjunt de seducció que es traduirà en l'inici d'una homosexualitat inconscient.

2.2.2 Escoles públiques:

A les escoles públiques anaven les noies pobres, filles d'obrers. Es mantenia la segregació de gènere en els convents i instituts (instituts femenins i instituts masculins), però es mantenia la formació religiosa i l'assignatura de religió era obligatòria.

Les classes estaven decorades amb fotos de Franco i de José Antonio Primo de Rivera, el Papa i la creu.

En quan a les matèries també eren assignatures obligatòries la FEN "Formación del Espíritu Nacional" impartida per dones de la Falange de la Secció Femenina en les escoles de noies.

"A través de toda la vida, la misión de la mujer es servir. Cuando Dios hizo el primer hombre, pensó: "No es bueno que el hombre esté solo". Y formó la mujer, para su ayuda y compañía, y para que sirviera de madre. La primera idea de Dios fue el 'hombre'. Pensó en la mujer después, como un complemento necesario, esto es, como algo útil".⁷

Aquest fragment reflexa que la dona tenia un paper complementari de l'home i com si fos una voluntat divina.

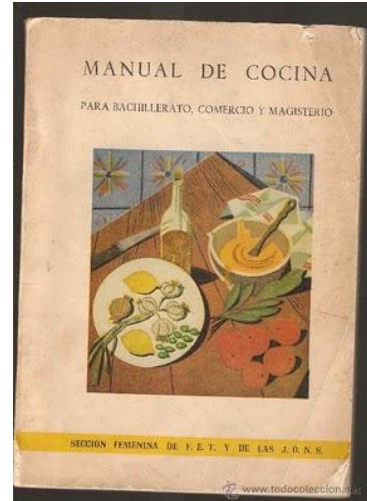
Fragment d'un llibre de l'assignatura de "Economía doméstica, para bachillerato, Comercio y Magisterio, 1968."

"Sabes que existen los vicios, que existen las pasiones, que existen los amores prohibidos; pero todo, todo ello, es lo más triste, feo y pecaminoso de la humanidad. Todo ello está reñido con tu anhelo de perfección, de limpieza moral; todo ello está reñido con tus ilusiones".

⁷ Sección Femenina. Formación Político-Social, primer curso de Bachillerato, 1963

En els centres de la Sección Femenina, s'estudiava les següents matèries.

- Formació Religiosa (Dogma, Moral, Liturgia)
- Formació Política (Historia de la Falange, Doctrina Política y Económica de la falange, Moral y Estilo de la Falange)
- Formació Doméstica (Pedagogía Familiar, Economía Doméstica, Cocina, Corte y Confección, Trabajos manuales, etc... Puericultura)
- Música (Coros y Danzas)
- Gimnasia, Deportes.

Amb aquesta formació tan “especialitzada” era molt difícil poder optar a altra cosa que no fos el matrimoni i la maternitat.

2.3 La religió:

Passats els primers anys de l'intens fervor religiós que havia atrapat de sobte als espanyols de l'Espanya nacional, el que la majoria volia era oblidar el malson de la guerra i de la immediata postguerra. Alçar el cap i omplir els estómacs. Si per això calia complir amb un dels rituals obligats de ser "de missa i comunió diària", s'era. L'església catòlica apareixia establerta en el bàndol dels vencedors.

L'ambició i oportunista general, tota aquella parafernàlia li anava com anell al dit. Va encoratjar la creació de les famosíssimes missions. Sacerdots es desplaçaven a les províncies i zones rurals semblant el pànic amb mil culpabilitats i redimint els pecadors.

L'església imposava severes normes socials i dures penitències, particularment quan es tractava de pecats de la carn, confonent el plaer amb el pecat. Les dones van arribar a considerar, en algun moment, el sexe com "una cosa pecaminós". Vivien pendents del què diran i la por al càstig de Déu.

L'església tampoc tenia les mateixes penitències ni severitat amb els homes que amb les dones. Hi havia dues maneres de mesurar la moral. A les solteres, se les demanava castedat, i a les casades, fidelitat. Amb els homes era diferent, s'era més tolerant i gairebé es podia dir comprensiu, ja que certes conductes eren normals en ells, però no així en les dones.

El paper que se li va assignar a la dona era el de "màquina de produir fills".

La prohibició que existia sobre qualsevol pràctica anticonceptiva que era condemnada per la Moral, la Religió i l'Estat. La píndola va ser condemnada per l'església catòlica com a mètode pecaminós.

El papa Pau VI havia prohibit tot control de natalitat. Tot i això, el 1965 es va començar a vendre anticonceptius, encara que sempre amb recepta i amb les alarmants advertències dels efectes secundaris pels metges conservadors.

No hi havia ni un plantejament en defensa de la utilització dels mètodes anticonceptius ni res que suposés per a la dona una maternitat desitjada. Sense arribar a pensar que el control de la natalitat suposa: la millora de les condicions de vida i treball de la classe obrera, el menor nombre de fills garantiria una millor distribució dels ingressos familiars i major protecció de la salut de les dones, ja que la successió d'una llarga sèrie d'embarassos compromet greument la vida de les mares, especialment, entre la classe treballadora.

Sección Femenina, Enciclopedia elemental, 1957

-¿Cuál es la Patrona de la Sección Femenina?

- Santa Teresa de Jesús.

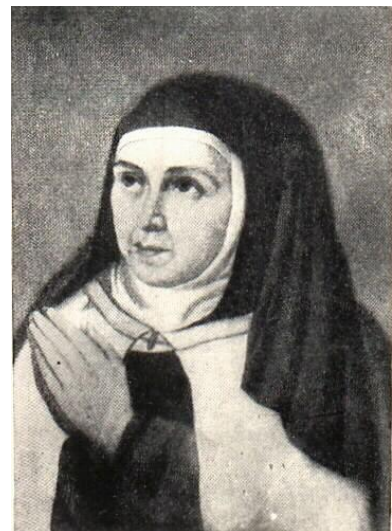
- ¿Por qué escogió esta Patrona?

- Por ser una santa española y porque sus virtudes y su carácter encajan muy bien con nuestra manera de ser, pero sobre todo para que proteja a la Sección Femenina.

- ¿ Cuándo se celebra su fiesta?

- El 15 de octubre.

- ¿ Y qué pasa de importante ese día en la Sección Femenina?

- *Que se concenden recompensas a las camaradas que han sido mejores e ingresan en la Falange las Flechas que han cumplido diecesiete años.*

- *¿Cuál es la recompensa de la Sección Femenina?*

- *La “Y” en oro, plata, rojo y verde.*

- *¿ Por qué la “Y” es la recompensa de la Sección Femenina?*

- *Por ser la inicial de la reina Isabel la Católica, que alcanzó para España los días más gloriosos de su Historia.*

- *¿ No hay otra recompensa aún mejor?*

- *Sí; poner a las camaradas en condiciones de que sirviendo a la Patria puedan servir a Dios en todos sus actos y llegar a conocerlo y a amarlo eternamente en el cielo.*

Aquest fragment de la *Enciclopedia elemental* del 1957 de la *Sección Femenina* ens mostra que hi havia la idea que servint a la pàtria servies a Déu.

2.4 L'àmbit laboral:

Durant la guerra civil, amb els homes al front, les autoritats polítiques es van dirigir a la població femenina perquè participés en les tasques concretes que els homes havien deixat d'exercir, com ara tallers i fàbriques. Mentre que els homes feien la guerra i defensaven els ideals en cada un dels bàndols. Els tres anys de la guerra mentre els homes eren al front, va suposar per a les dones, la responsabilitat del nucli familiar, i un radical canvi en la seva vida. Amb la seva incorporació al mercat laboral, començarà l'arrencada a la seva emancipació i llibertat en l'Espanya republicana.

Les transformacions socials van portar amb si la demanda de mà d'obra barata en diversos sectors laborals. Les dones sense cap qualificació treballaven, pel que va ser necessari donar-li instruccions encara que limitades.

En l'Espanya rebel es van promulgar lleis com el *Fuero del trabajo* promulgat el març de 1938, l'Estat especialment prohibirà el treball nocturn de les dones, regularà el treball a domicili i alliberarà la dona de casa ...

FUERO DEL TRABAJO (9 de marzo de 1938)

Renovando la tradición católica de justicia social y alto sentido humano que informó la legislación de nuestro glorioso pasado, el Estado asume la tarea de garantizar a los españoles la Patria, el Pan y la Justicia. Para conseguirlo - atendiendo, por otra parte, a robustecer la unidad, libertad y grandeza de España- acude al plano de lo social con la voluntad de poner la riqueza al servicio del pueblo español, subordinando la economía a la dignidad de la persona humana, teniendo en cuenta sus necesidades materiales y las

exigencias de su vida intelectual, moral, espiritual y religiosa. Y partiendo de una concepción de España como unidad de destino, manifiesta, mediante las presentes declaraciones, su designio de que también la producción española, en la hermandad de todos sus elementos, constituya una unidad de servicio a la fortaleza de la Patria y al bien común de todos los españoles. El Estado español formula estas declaraciones, que inspirarán su política social y económica, por imperativos de justicia y en el deseo y exigencia de cuantos habiendo laborado por la Patria forman, por el honor, el valor y el trabajo, la más adelantada aristocracia de esta era nacional.

Existien grans reticències per admetre el treball extradomèstic de les dones. Alguns sectors van començar a admetre dones en les seves fàbriques, comerços i tallers de forma transitòria, mentre no es casessin . Es considerava el treball assalariat femení com una activitat masculina, justificable només en cas de viduïtat o solteria. Les dones d'aquella època van haver de lluitar i resistir més d'una humiliació per les diferències que se les atribuïen per aconseguir espai en el món laboral. No només van haver de patir aquestes humiliacions, sinó que a més, la del permís marital per poder treballar fora de casa. Per general, un mes abans del casament, les joves redactaven el seu acomiadament voluntari.

Amb l'aparició de la dona en el camp de la indústria, apareix una nova manera d'organització patriarcal.

L'objectiu era allunyar les dones, especialment si estaven casades, del mercat laboral. En aquells temps era per a l'home una humiliació com a cap de família que la dona treballés. Una cosa així com no ser prou home per mantenir una família.

Es va donar en l'última dècada el procés de canvi socioeconòmic més important que ha conegut la societat espanyola. Aquest procés afecta la dona

que veu ampliades les seves possibilitats educatives i de treball, a la vegada que els costums comencen a canviar.

2.5 L'àmbit familiar: el patriarcat.

Alguns catedràtics del principi del s.XX diuen que la dona ha de tenir cura de la bellesa i sanitat del cos, ja que la intel·ligència és una mica difícil de trobar en una dona. També van escriure sobre la dona que era un ésser capaç de tots els sacrificis per amor, condició que la fa especialment apta per a la criança i educació dels fills, així com per al govern i arreglament de la llar.

El patriarcat⁸ va suposar per a la dona un endarreriment per la seva posterior independència. A la família, de caràcter tradicional, dominaven els valors d'autoritat patriarcal, l'estructura jeràrquica i el treball de caràcter domèstic. Les relacions de la família es basen en la jerarquia: la dona està supeditada a l'home, i els fills als pares. Era la submissió de la dona a l'home, convertint-la en la seva ombra. La seva funció consistia a fer-li agradable la vida, tenir cura de la casa, engendrar seus fills i procurar plaer;

⁸ El patriarcat és un concepte utilitzat per les ciències socials, especialment en l'antropologia i en els estudis feministes. Fa referència a una distribució desigual del poder entre homes i dones en la qual els homes tindrien preeminència en un o diversos aspectes, com ara la determinació de les línies de descendència.

"era el repòs del guerrer". El matrimoni era per ser mare.

Es va crear una imatge passiva de la dona, no pot prendre el control de la seva vida, reduint-la a l'àmbit domèstic i a la seva absència al treball assalariat, va ser l'"Àngel de la Llar ". La dona va passar a dependre, fins i tot per la seva pròpia supervivència, l'home, primer del pare i després del marit, i va acabar convertint-se en un bé comercial que consistia en una propietat que s'adquiria per contracte. A partir de llavors la família es va articular entorn del matrimoni i reduí a la dona al paper de sexual-procreadora. A la dona se li ensenyava, des de molt jove, l'art d'agradar en comptes de ser algú a la vida. Va ser impulsada a cercar marit com assegurança de vida, i difícilment podia rebel·lar-se. Per tant, calia preparar-la i disposar-la des de molt jove edat per al matrimoni, en lloc d'una bona formació, encaminada a la seva pròpia subsistència com a ciutadana.

La seva reclusió en l'àmbit domèstic era imposada, la seva llibertat estava condicionada per la dependència econòmica. La seva escassa formació no les permetia una independència econòmica per poder trencar amb la submissió masculina. Tant la coeducació com el treball fora de casa constituïen dos grans amenaces.

2.6 Canvis socioeconòmics

L'expansió econòmica de la dècada del 1960 va estimular el creixement demogràfic i va desencadenar els moviments migratoris més grans de l'Espanya contemporània. Paral·lelament, la societat espanyola va modernitzar els hàbits socials i culturals i va avançar cap a l'anomenada societat de consum.

La massiva emigració rural a les ciutats i a Europa occidental dels espanyols que es van desplaçar a França, Alemanya, Suïssa, Bèlgica i altres països europeus per a exercir els treballs que no volien els nadius. L'emigració va portar conseqüències positives com la reducció de l'atur o l'ingrés de les abundants remeses enviades pels emigrants, però va comportar el desarrelament humà que tota emigració implica i l'agudització de les diferències de riquesa entre les diverses regions del país.

Fort increment de la població. Alhora que es reduïa la taxa de mortalitat, la taxa de natalitat es va mantenir en valors molt alts i fins i tot va augmentar.

Els Plans de Desenvolupament i les divises procedents del turisme i l'emigració acabarien amb la tradicional dona estalviadora, capaç d'auto-abastir a la seva família, i oferirien com a alternativa la consumidora eficaç i ordenada, a la qual es convencerà que el treball domèstic forma part important de l'economia nacional. Segueix vigent el model de dona reproductora que arriba en aquests anys amb gran importància i es produeix un autèntic boom de natalitats, donant lloc a l'anomenada generació dels baby boom.

En aquesta nova situació socioeconòmica la Secció Femenina presenta la Llei de Drets polítics, concretament, el 1961, amb l'objectiu d'adaptar l'antic fur dels espanyols a les necessitats del desenvolupisme i reconeixent la progressiva existència de dones treballadores. Una llei contradictòria en què al costat del reconeixement del dret de la dona soltera a ocupar llocs de treball assalariat amb igual salari per a un mateix treball, es valora el treball domèstic i se segueix mantenint la permanència de la dona casada a la llar.

D'altra banda, els 60 signifiquen l'entrada de les dones en el sistema educatiu formal. Al 50% que li correspon primària, s'uneix la incorporació de secundària, aconseguint el 45,6% i a les Universitats el 26%. Aquesta dècada representa, per a les dones, l'accés a l'educació secundària mentre que el repte universitari s'aconseguirà posteriorment.

Als anys seixanta, es posa en marxa la Campanya Nacional d'alfabetització a fi d'eleva el nivell cultural d'una població que necessitava una formació més específica i complexa que la que es sol·licitava en una societat agrària.

La Secció Femenina també s'adapta als nous temps. Les falangistes dedicaran els seus esforços a formar i desplacen els esforços de l'àrea de camperoles. Però al mateix temps modernitzen els seus plantejaments respecte a les dones casades a les que volen convertir en mestresses de casa modernes que han de continuar apartades del món laboral, dedicades a la cura del marit i els fills però ja no tan centrades en l'economia de subsistència per a la que les havien preparat sinó en l'economia actual del consumisme.

La finalitat és aconseguir una dona més culta, més ben preparada, capaç de realitzar totes les despeses necessàries per aconseguir la màxima comoditat a la seva llar i a la seva família, la qual segueix considerant com a centre de la seva vida.

Es pot afirmar que, finalitzats els 60, el model falangista femení havia evolucionat cap a una dona que, consentia una especial formació integral com a persona, reconeixent el dret de les dones solteres a realitzar treballs pagats, valorant el treball de les casades i intentant una major participació en la vida política i sindical.

La publicitat coneix una època brillant. En una societat en la qual ha augmentat el nivell adquisitiu de bona part de la població, el consum augmenta i s'estenen els missatges dirigits a crear i satisfer necessitats. Les dones són el públic perfecte per ser, al seu torn, protagonistes i usuàries, i augmenten la qualitat i quantitat dels anuncis. Aquesta publicitat ensenya a les dones com comportar-

se, quins productes usar i com vestir-se i arreglar-se d'acord a les noves exigències de la societat.

En finalitzar la dècada dels seixanta les dones han evolucionat des del model tradicional, vinculat a l'estil catòlic i al conservadorisme falangista, a un modernitzat, que ha patit transformacions a causa de les necessitats econòmiques i socials. La seva socialització en aquest nou model s'ha produït gràcies als missatges rebuts a través dels mitjans de comunicació i a la pràctica diària que ha forçat el seu accés a nivells educatius cada vegada superiors.

Para "ciertos días"

"SAMÚ"
APOSITO HIGIENICO ABSORBENTE
Fabricado en España
INDUSTRIAS SANITARIAS S.A.

la almohadilla higiénica femenina

"SAMÚ"

LA MAS DISCRETA, MAS COMODA Y MAS SEGURA

Venta en: Farmacias, Mercaderías, Perfumerías, Droguerías

Conclusió

El franquisme va voler imposar els seus valors ideològics i morals per mitjà d'un control exhaustiu sobre les activitats privades i públiques de tots els espanyols. El començament de la Dictadura del General Franco va fer que la dona espanyola deixés de tenir tots els drets aconseguits durant la II República Espanyola, i va deixar a la dona com feia un segle enrere.

La dona va tenir moltes restriccions en l'entorn cultural, econòmic i social i sempre tenint present la superioritat masculina.

Es caracteritzava a la dona espanyola com una dona profundament religiosa, patriota i casolana. El seu destí era servir a la pàtria tenint fills. A l'educació sempre se li va donar menys importància a la de la dona ja que el destí d'una dona era casar-se. A causa d'això l'analfabetisme era notablement superior al masculí. L'església catòlica va tenir un paper destacat en la legitimació i la construcció del règim franquista, que es definia com un Estat confessional catòlic. Però tot i així no era igual la religió per una dona que per un home. Les entrevistes realitzada a Jeanine i Angelina han estat una part del treball molt interessant.

He constatat que quan les dues dones m'explicaven com van viure la seva experiència en l'època franquista molts esdeveniments coincidien amb la meua recerca d'informació en el treball i això m'ha ajudat a complementar i enriquir. Gràcies a què avui dia comptem amb el testimoni de persones disposades a explicar les seves experiències podem tenir un coneixement singular de la història.

En el segle XXI podem afirmar que la dona ha avançat, que tota la repressió que va existir a la Dictadura Franquista ha desaparegut, i que la igualtat entre sexes existeix, encara que sempre trobarem aspectes a millorar.

Annexes

1-Cronologia d'alguns aspectes importants:

- 1958 Reformes legals en el Codi Civil
- 1958-1961 Període en el qual s'introdueixen reformes amb la intenció de millorar l'economia espanyola i s'introdueix a la dona en el món laboral.
- 1959 Pla d'Estabilització, revisió de la política econòmica.
- 1961 Presentació davant les Corts de la Llei sobre Drets Polítics, Professionals i Laborals de la Dona, la qual s'aprova aquest mateix any en el Primer Congrés Sindical.
- 1963 Pla de Desenvolupament, revisió de la política econòmica.
- 1965 Es publica a Espanya La mística de la feminitat de Betty Friedman, l'obra és una de les primeres fonts d'inspiració del Moviment per a l'Alliberament de la Dona. S'admet a les dones en les carreres judicials i fiscals.
- 1967 Es ratifica el principi de salari igual a igual treball.
- 1969 Segons les estadístiques el nombre de noies que fa a nois decreix en els nivells d'educació superior.
- 1970 Es permet a la dona casada seguir treballant després de contraure matrimoni.La Secció Femenina crea una nova secció, Formació i Promoció de la Dona, la qual organitza un Congrés Internacional de Dones a Madrid.
- 1971 La revista Triunfo és segrestada per publicar articles en els quals advocaven pel divorci.

2-Llibre: He aquí la esclava del señor

(Luís Otero)

Fragments que es veu clarament reflexat el concepte que tenien de dona.

- La fragilidad de la mujer es un atractivo para el hombre; en cambio, el hombre cautiva a la mujer por su vigor. (Ángel del Hogar, El matrimonio 1965)
- Educa a tu hija para que sea mujer de su casa y no la deformes moralmente con el deporte. (Jaime Armengol, El libro de los padres 1948)
- En cierta edad, ya no muy pequeñas, adivinan que su ansia de maternidad- porque toda mujer ha nacido para ser madre- no puede realizarse sino con la cooperación del varón. Por eso sienten necesidad de relacionarse con el otro sexo. Y ¿dónde mejor que en el baile? El jover la solicita y ella-la dama- se siente complacida entregándose a él. (Vicente Hernández)
- Ninguna camarada podrá salir a la calle con el traje de gimnasia sin ponerse el abrigo encima, aunque la competición o concurso se celebre en verano (Orden de la Sección Femenina, junio de 1943)
- Yo vi la luz primera en un hogar sencillito, donde reinaban la paz y el amor de Dios. Un hogar donde cada mañana veía en mis padres el noble afán de emprender la tarea cotidiana bajo la bendición del Señor. Mi padre ganaba honradamente un jornal hora tras hora para cubrir las necesidades de la familia, y mi madre, hacendosa, abnegada, alma del hogar, ejemplo de sus hijos, ponía una nota de ternura tan grande, que, aun dentro de la humildad, se respiraba una sensación de tranquilo bienestar que hacía agradable y feliz la estancia y el descanso al final de la jornada. (textos escolares solana, tercer curso escolar, 1959)

- La mujer considerará al esposo como al jefe de familia y no tomará ninguna decisión importante sin consultarle previamente. El marido, a su vez, concederá a su esposa la dirección de la casa y tendrá siempre con ella los miramientos que se deben a una señora. (Doctora Fanny, Cómo debo comportarme en sociedad, "manual de prácticas sociales" 1946)
- Jamás, por ningún motivo, por muy fundado que parezca, la mujer debe rechazar una caricia del marido. (fedreico corominas, médico, Vida conyugal y sexual, 1964)
- La esposa no tiene derecho alguno sobre su cuerpo; al casarse, entregó ese derecho a su marido y éste es el único que puede hacer uso de ese derecho, en orden a la función reproductora; toda violación de ese derecho constituye verdadero adulterio. (santiago navarro, claretiano, problemas médico-morales 1963)
- Dios ha dado al hombre más cualidades de obedecer. Dios ha hecho a la mujer más dúctil flexible, obediente, dócil, sumisa y condescendiente; y al varón, reacio, inflexible, dominador, imperante (Remigio Vilariño 1956)
- Las mujeres nunca descubren nada; les falta el talento creador, reservado por Dios para inteligencias varoniles. (Pilar Primo de Rivera, delegada nacional de la Sección Femenina, febrero de 1942)
- Si vuestro marido sale alguna noche y, por casualidad, está a punto de cruzar la puerta sin decirnos adónde va, no os creáis autorizadas a exigirle que os diga lo que va hacer. (Doctor Carnot, El libro del joven, 1965)

Entrevistes

A)

Nom: Jeanine Paretilla

Edat: 75

Estat Civil: Casada

Any matrimoni: 1951

Nº fills: 4

Lloc de naixement: Perpinyà (França) 1938

En quin any va venir a viure a Mataró? 1946

On vivia vostè durant el primers anys del franquisme? A França

Fins quina edat va estudiar? Encara estudio, però vaig estar estudiant fins el Batxillerat i anava a fer classes particulars al C/ Puyol.

On estudiava? A una escola de Monges

En una escola pública o privada? Era una escola privada

Hi havia nens i nenes? No, les classes només eran de nenes, ens separaven. No hi havia nenes més pobres, només les que podien pagar-ho.

Recorda algunes de les assignatures? Eren assignatures normals, però també ens ensenyaven a cosir. La gimnàstica era una cosa molt tonta, res de nou que no m'haguessin ensenyat a França era aixecar els braços, baixar-los i posar-nos de "cluquilles"

Economia domèstica? No hi havia cap assignatura que es digués així, però a l'escola ja ens preparaven per això.

Com eren les classes? Les classes estaven molt malament. L'uniforme era molt important i havia d'estar impecable, una vegada me'l vaig pujar una mica i

una monja en va cridar l'atenció, jo a França estava acostumada a una altra mena de vida amb més llibertat. A França no anava a una escola de monges.

En quin idioma s'impartien les classes? Hi ha algun episodi que recordi relacionat amb els mestres? En castellà totes les classes. I no recordo cap experiència bona en els anys d'escola a Espanya.

El número d'alumnes? 30 o més

Havien d'orar al començar les classes? Sempre

Havien de cantar el "Cara al sol" o qualsevol altre himne falangista? Ai Déu meu moltes vegades, i la dona que venia a fer-nos gimnàstica anava també amb la "disfressa" aquesta amb el símbol falangista amb les fletxes, era com... una dona home.

Va estudiar FEN (Formación del Espiritu Nacional)? Què recorda? No

Va estudiar alguna carrera universitària? No però vaig seguint estudiant quan vaig poder, sobretot tot el que són les arts com pintura, música... Aquest estudis els vaig fer a l'edifici d'oficis que hi havia darrera de l'ajuntament, però amb el temps el van enderrocar i això va fer molt de malt per a la gent que hi anava a estudiar.

Va pertànyer a la secció femenina? No

Va fer el servei social? Si, servei social si que en vaig fer, perquè jo vaig deixar molta família a França i la meva il·lusió era anar a veure la meva família ja que jo aquí no m'hi sentia bé (per molts motius), llavors necessitava el passaport però està clar que només ho vaig fer per això.

En què va consistir? Doncs en moltes tonteries una de elles era en un menjador social donar-li menjar a les persones. Llavors en tenien preparada la camisa amb el símbol falangista i quan me la posava havia d'anar i saludar a les dones de la falange amb la mà aixecada i a mi això en produïa una ràbia, perquè no entenia perquè ho havia de fer.

Per mi era com una humiliació perquè a un lloc on vas a fer una ajuda almenys pots saludar amb un petó a la galta i no fent aquest gest amb la mà. Però ho havia de fer perquè haguessin sigut capaços de fer tot allò i no donar-me el permís només per no saludar com elles manaven.

A quina edat va començar a treballar fora de casa? Doncs molt aviat perquè encara que els meus pares havien vingut amb alguns estalvis aquí la misèria

era molt gran. Tot estava per racionament, et donaven un grapadet de cada cosa. A mi estar aquí em va costar moltes llàgrimes.

On? Quina feina feia? Jo feia de modista, a una dona que tenia a unes quantes joves aprenent a fer vestits de núvies, vaig aprendre molt.

Recorda el sou? No cobrava ja que vaig començar d'aprenenta, però si feia els vestits molt bé les persones que ho compraven com era gent adinerada em donaven alguna propina.

Més endavant quan vaig veure que necessitaven una dona per cosir en un altre taller al C/ Snta Teresa vaig agafar el lloc encara que el sou era molt poca cosa.

Estava casada quan treballava? Si

Sap que les dones cobraven menys que els homes que realitzaven la mateixa feina? Si es notava molt la diferència en els sous. Les dones no tenien il·lusió per treballar.

Necessitava alguna autorització per treballar? Del seu marit? Del pare? No

Quan va deixar de treballar i per què? Quan em vaig casar vaig treballar una mica més, però clar després vaig tenir 4 fills molt seguits i els volia criar jo, ja que no em fiava de ningú. Després quan van començar a obrir guarderies més semblants a les que jo coneixia a França doncs els vaig portar als meus fills, que va ser a la escola del GEM.

Per la vida quotidiana necessitava alguna autorització per comprar, demanar crèdits? No jo no vaig necessitar mai ninguna autorització.

A casa seva dominava el patriarcat? No, per sort a casa meva no.

És una persona creient? Si, sóc una persona practicant.

Considera que durant el franquisme les dones han patit la dominació masculina imposada pel règim?

Molt, hi havia llocs que no podien entrar les dones, en els llocs públics millor era sortir amb l'home i sinó no sortien. Hi havia en general una repressió molt forta, i encara més quan els homes estaven a la guerra encara va ser més dur per la dona, ja que no tenien cap mena d'ajuda.

Algunes anècdotes...

El que més em va sobtar d'aquí va ser la misèria que hi havia, les males cares que feien les dones, la seva forma de vestir que com vestien ho portaven les meves àvies a França.

També el meu sogre va estar a la presó perquè el seu germà gran va desaparèixer a la guerra i mai s'ha sabut que va passar, i era del partit socialista i llavors van ficar al meu sogre a la presó, primer aquí a Mataró i després a Barcelona. La meva sogre quan ell estava a la presó anaven a Tortosa per aliments amb més dones per la nit.

Quan la dona es vestia una mica més mona i tenia al home a la guerra, la veien amb mals ulls com dient "mira aquesta aprofita que el seu marit està a la guerra", però elles només s'arreglaven per si així algun botiguer li pogués regalar alguna cosa de menjar.

B)

Nom: Angelina Amat Junoy

Edat: 77

Estat Civil: Viuda

Any matrimoni: 1956

Nº fills: 3

Lloc de naixement: Mataró 1936

En quin any va venir a viure a Mataró? He viscut tota la vida a Mataró

Fins quina edat va estudiar? Dels 7 anys fins als 14

On estudiava? A la maria de Déu de Lourdes

En una escola pública o privada? Era una escola privada

Hi havia nens i nenes? No només nenes

Recorda algunes de les assignatures? Nosaltres fèiem assignatures normals, vaig

estar de sort d'anar a les franceses que no em feien passar el rosari cada dia. També cosíem i fèiem malla.

La gimnàstica era aixecar braços i baixar-los, res més, no ens podíem ajupir.

L'uniforma l'havíem de portar sempre, la faldilla sota el genoll

Com eren les classes? Estaven decorades amb el Sant crist, Franco i José Antonio

En quin idioma s'impartien les classes? Hi ha algun episodi que recordi relacionat amb els mestres?

Les classes s'impartien en castellà però a l'hora del pati entre nosaltres parlàvem català.

El número d'alumnes? Érem unes 60

Havien d'orar al començar les classes? Si, al matí i a la tarda

Havien de cantar el "Cara al sol" o qualsevol altre himne falangista? No però perquè jo anava a aquella escola, però una nena del meu carrer que anava a una escola nacional si que li feien cantar el "cara al sol".

Si pel carrer es sentia l'himne nacional ens havíem de parar i aixecar el braç.

Va estudiar FEN (Formación del Espíritu Nacional)? Què recorda?

Si, ens parlàven dels falangistes... en fi del rotllo aquest. I les que ens feien la gimnàstica eren aquestes dones de la FEN

Va estudiar alguna carrera universitària?

No, als 14 anys vaig anar cap a la fàbrica

Va pertànyer a la secció femenina? No

Va fer el servei social? No, perquè no havia de sortir fora

A quina edat va començar a treballar fora de casa? Als 14 anys

On? Quina feina feia? En una fàbrica de roba, planxava samarretes. El que més predominava era la fàbrica. Vaig estar en molts llocs aprenent i al final en un lloc amb van fer fixa.

Recorda el sou? Molt baix

Sap que les dones cobraven menys que els homes que realitzaven la mateixa feina?

Si, si.. el meu marit cobrava moltíssim més que jo

Necessitava alguna autorització per treballar? Del seu marit? Del pare?

No, però per altres coses si.

Quan va deixar de treballar i per què?

Quan vaig tenir el segon fill, perquè vaig estar amb dolors d'esquena però treballava a casa.

Per la vida quotidiana necessitava alguna autorització per comprar, demanar crèdits?

Per exemple per viatjar fora havia de tenir una autorització.

A casa seva dominava el patriarcat?

No, a casa meva manava jo, però a la societat en conjunt l'home.

És una persona creient? Si, no sóc fanàtica però si.

Com creu que la religió i el nacionalcatolicisme ha marcat la seva vida?
Molt, si no anaves a missa eres l'última de la classe.

Considera que durant el franquisme les dones han patit la dominació masculina imposada pel règim? Si, en molts aspectes, per exemple, per comprar un cotxe, per veure a quina escola anaven els nens...

Algunes anècdotes...

M'encantaria fer les coses que es fan ara a l'escola, quan vaig ser més gran i volia treballar fent d'administradora no tenia ni idea, ja que a l'escola no ens ensenyaven aquestes coses llavors em vaig posar a estudiar, sobretot aprendre català.

Quan em vaig casar a firmar el paper no vaig anar jo sinó el meu pare i el meu marit perquè jo era menor d'edat (fins els 21 no es consideraven major d'edat).

Ser soltera no estava molt ben vist, als 15 anys ja miraves algú per poder-te casar.

A casa meva el meu pare era de L'Estat Català i quan van entrar els Nacionals se'l van emportar a la presó durant 5 anys.

A casa meva no es parlava ni de la guerra, ni de política ni res d'això em van criar com en una bombolla. Vaig ser feliç en la meva infància i després amb el meu promès també.

Bibliografia

- Alcalde, Carmen- *Mujeres en el franquismo* (ed. Flor del viento 1996)
- Duby Georges/ Perrot Michel- *Historia de las mujeres* (ed. Taurus)
- NASH, Mary, Rojas. *Las mujeres republicanas en la Guerra Civil*,(Ed.Santillana, Madrid, 1999)
- Llibre de text , *Història*, Ed. Vicens Vives, Batxillerat.
- Sopena Monsalve, Andrés- *La morena de la copla* (ed. Crílica)

www.bcn.cat

<http://www.tv3.cat/historiesdecatalunya/cronologia/cron169043386.htm>

<http://educarparapensar.wordpress.com/2010/06/09/la-mujer-bajo-el-franquismo/>

<http://felixtubio.blogspot.com.es/2010/08/las-mujeres-bajo-el-franquismo-felix.html>

<http://paseandohistoria.blogspot.com/2010/10/la-seccion-femenina.html>